

COP30: nəticələr gözləntiləri doğrultmadı

Belem Bakını yenidən gündəmə gətirdi

Noyabrın 10-dan 21-dək BMT-nin Braziliyanın Belem şəhərində keçirilən İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransı (COP30) bir il əvvəl Azərbaycanda keçirilmiş analoji tədbiri - COP29-u yenidən gündəmə gətirdi. Bu aktuallığı şərtləndirən əsas amil COP30-un həm təşkilatçılıq səviyyəsi, həm konfrans boyu yaranan ardıcıl ciddi problemlər, həm də qeyri-qənaətbəxş nəticələr baxımından COP29-dan çox-çox geri qalmasıdır.

COP30 nə ilə yadda qalacaq

Azərbaycanın evsahibliyi etdiyi COP29 təşkilatçılıq standartlarına, iştirakçıların sayına ən mühümü isə qəbul olunmuş tarixi qərarlara görə bu konfranslar tarixinin ən möhtəşəm tədbirlərindən biri və bəlkə də ən birincisi idi. Əfsuslar olsun ki, eyni fikri COP30 haqqında demək mümkün deyil. Çünki builki tədbir heç bir müsbət cəhəti ilə yadda qalmayacaq.

Ölkəmizin söyləri sayəsində COP29-un nəticələri bütün dünya üçün möhtəşəm idi. Onun ən mühüm göstəricilərindən biri kimi COP29 Sədrliyi tərəfindən qəbul olunan Bakı Maliyyə Hədəfi sənədi xüsusi qeyd olunmalıdır. Həmin sənəd 2035-ci ilə qədər inkişaf etməkdə olan ölkələrə iqlim mübarizəsi və uyğunlaşma üçün hər il 1,3 trilyon dollar maliyyə axınının təmin edilməsini nəzərdə tutur. Bu hədəfin əsasını isə donorların ilk mərhələdə icbari şəkildə öhdəlik götürdüyü 300 milyard dollarlıq ictimai maliyyə təşkil edir. Bu qərar Bakıda formalaşan qlobal konsensusun və COP29-un real nəticəyönümlü xarakterinin növbəti sübutu oldu. Məhz bu səbəbdən COP29 real qərarların qəbul edildiyi, qlobal konsensusun formalaşdığı və beynəlxalq gündəmin yönləndirildiyi əsas platformaya çevrildi.

COP29-da karbon kreditləri və karbon ticarəti üçün Paris Sazişinin 6-cı maddəsinin müəyyənləşdirdiyi qaydalar üzrə razılaşma əldə olundu. Bu da beynəlxalq karbon bazarının "tam əməliyyatçılıq" mərhələsinə keçməsi üçün son dərəcə əhəmiyyətlidir. Eyni zamanda İtki və Zərər Fondu üçün mexanizmlər razılaşdırıldı və fondun maliyyələşdirilməsi prosesinin başlanması üçün müəyyən planlaşdırmalar aparıldı. COP29 zamanı Qlobal Adaptasiya Məqsədi ilə bağlı strategiyalar da qəbul edildi, adaptasiya üzrə yüksək səviyyəli dialoq quruldu.

Hələ gender siyasətinin yenilənməsi istiqamətində çox ciddi nəticələr əldə edildi, Lima İş Proqramı yenidən təsdiqləndi, COP29-dan sonra gələcək 10 il üçün gender əsaslı iqlim siyasətlərinə diqqət verilməsi qərara alındı. "Gender + iqlim" dəyişməsi sahəsində hesabatlılıq və texniki dəstək məsələləri gündəmə gətirildi.

COP29-da su ilə bağlı irəli sürülən təşəbbüslər də son dərəcə əhəmiyyətli idi. Belə ki, tədbir çərçivəsində "İqlim fəaliyyəti üçün su üzrə Bakı Bəyannaməsi" qəbul edildi. Su resurslarının iqlim siyasətinə inteqrasiyası gücləndirildi. Səhiyyə və iqlim fəaliyyətinin birləşdirilməsi məqsədilə müvafiq koalisiya yaradıldı. Bu, iqlim siyasətində sağlamlıq aspektini daha ciddi şəkildə nəzərə almaqdan ötrü strateji bir addım idi.

Konfransda "Bakı Qlobal İqlim Şəffaflığı Platforması"nın yaradılması da planlaşdırıldı ki, bu platforma ölkələr arasında iqlimlə bağlı məlumatların paylaşılması, təcrübə mübadiləsi və hesabatlılığın artırılması üçün nəzərdə tutulub. Həmçinin inkişaf etməkdə olan ölkələrə müəyyən şəffaflıq hesabat icmallarının hazırlanması üçün maliyyə və texniki dəstəyin verilməsi də qərara alındı.

Möhtəşəm tədbirin əsas prinsiplərindən biri "sabitlik + aşağı karbon izi" idi. Məsələn, konfrans məkanlarında bərpa olunan enerji mənbələri və karbon emissiyasını azaltmağa yönəlmiş texnologiyalardan istifadə olunurdu.

Ekosistem və inklüziv idarəetmə modelinə gəldikdə isə təbiətə əsaslanan həllər, biomüxtəliflik, ekosistem bərpası və karbon bazarlarının şəffaflaşdırılması üzrə sənədlər qəbul edildi. Gənclərin, QHT-lərin və özəl sektorun geniş iştirakı isə COP29-u demokratik, açıq və çoxsəslili müzakirə platformasına çevirdi. Bir sözlə, COP29 qlobal iqlim siyasətində peşəkarlıq, inklüzivlik və nəticəyönümlü-

lük baxımından yeni, dayanıqlı standart təqdim etdi.

COP30-a ümidlər çox idi

COP29-un dünya üçün iqtisadi və siyasi faydaları əhəmiyyətli oldu. O, iqlim maliyyəsi strukturunun güclənməsinə, "yaşıl iqtisadiyyat"ın inkişafına və beynəlxalq diplomatiyada iqlim mövzusunun daha da ön plana çıxmasına töhfə verdi. Eyni zamanda riskləri idarə etmək və razılaşmaları real əməli addımlarla əlaqələndirməyin vacibliyini gündəmə gətirdi ki, bu faydalar uzunmüddətli və davamlı olsun.

Əldə edilmiş tarixi nəticələrlə, o cümlədən iqlim maliyyəsi sahəsində kəmiyyətə ciddi bir hədəfin qoyulması, karbon bazarlarının qaydalarının tamamlanması, adaptasiya mexanizmləri və şəffaflıq strukturunun gücləndirilməsi yönündə irəliləyişlər kimi parlaq nailiyyətlərlə Azərbaycan estafeti Braziliyaya ötürdü. Bəzi kritik sahələrdə, o cümlədən gender, itki-zərər, ambisiyalı emissiya hədəfləri ilə bağlı tam razılaşmaların əldə edilməsi baxımından COP30-dan gözləntilər çox böyük idi. Bu tədbir Azərbaycanın bir il əvvəl müəyyən etdiyi təşkilatçılıq standartlarını da möhkəmləndirərək bir pillə yüksəltməli idi.

Əfsuslar olsun ki, bu gözləntilər özünü doğrultmadı. COP30-da, ilk növbədə iştirakçılıq və bərabərlik problemləri üzə çıxdı. Məlum oldu ki, hotel qiymətləri həddən artıq yüksəkdir və üstəlik, Belem şəhərinin çox məhdud qonaqlama infrastrukturunu var. Bu xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdən gəlmiş nümayəndə heyətləri üçün ciddi çətinlik yaratdı, bəzi ölkələr nümayəndə heyətlərinin sayını azaltmaq məcburiyyətində qaldı. Beləliklə, konfransın inklüzivliyi üçün böyük risklər yaranı, çünki iqlim məsələlərində ölkələrin maddi imkanlarından, əhalisinin sosial durumundan asılı olmayaraq səs hüququ bərabər olmalıdır. Ekspertlərin dediklərinə görə konfransın planlaşdırılması mərhələsindən etibarən Braziliyada davam edən siyasi cəxnaşmalar, hökumətin informasiya müharibəsinə meyilli davranışı və bir sıra təhlükəsizlik problemləri tədbirin təşkilati hazırlığının zəifliyini ortaya çıxardı. Üstəlik, Belemdə gündəliyin boş olması, dünya liderlərinin konfransa maraq göstərməməsi və əvvəlcədən aparılan məzmunlu müzakirələrin yoxluğu COP30-un nəticələrini kölgədə qoydu.

COP30-da logistika və infrastrukturla bağlı da böyük çətinliklər özünü göstərdi. Tədbir iştirakçı sayına rəğmən, məkan və mənbələrin məhdudluğu böyük çətinliklər doğurdu. Müzakirə zonalarında, "Blue Zone"da giriş-çıxış, virtual bələdçilik, havalandırma və s. ilə bağlı əsaslı texniki problemlər də özünü göstərdi. Hətta konfrans mərkəzinin pavilyonlarından birində yanğın baş verdi, iştirakçılar təxliyə edildi.

Konfransda maliyyə vəsaitləri ilə bağlı da ciddi fikir ayrılıqları yaranı. COP30-da maliyyələşdirmə mövzusu, o cümlədən "adaptasiya", "itki və zərər", az inkişaf etmiş ölkələr üçün maliyyə məsələləri müzakirələrin mərkəzində idi. Sadəcə dildə desək, COP29-da Azərbaycanın qətiyyəti, ardıcıl söyləri nəticəsində formalaşdırılmış maliyyə mənbələrinin hansı əməli işlərə, real layihələrə yönəldiləcəyi sualına COP30-da konkret cavablar tapılmalı idi. Amma Qərb ölkələrindən vəsaitlərin çatdırılması məsələsində narazılıqlar özünü göstərdi. Məsələn, bəzi mənbələr zəngin ölkələrin öhdəliklərini yerinə yetirməkdə gecikdiklərini, yaxud kifayət qədər maliyyə ayırmadıqlarını bildirdilər. 2035-ci ilə qədər müəyyən edilmiş "yeni kəmiyyətli hədəf" olsa da, bu hədəfə çatmaq üçün kifayət qədər ma-

liyyə vəsaiti təmin etməyin çətinliyi gö-ründü, əfsuslar olsun ki, COP30 bu cəhətdən Azərbaycanın yaratdığı tarixi nailiyyəti qoruyaraq möhkəmləndirə bilmədi.

COP30-da fosil yanacaqların tədrici mərhələsi ilə bağlı müzakirələr getdi, bununla belə razılaşma mətnində bu məsələ üzrə kifayət qədər güclü öhdəlik götürülmədi və bu məqam da haqlı olaraq təndiq edildi. Bəzi nümayəndə heyətləri "1,5°C hədəfi artıq geridədir" kimi fikirlər irəli sürdülər, belə qənaət hasil oldu ki, bununla bağlı elmi müddələrə müəyyən etinasızlıq yaranıb. Ümumi "emissiya kəsilməsi" öhdəliklərinin də hələ kifayət qədər ambisiyalı olmadığı nəzərə çarpdı, hazır hədəflər temperatur qızmasının 1,5 °C limitinə çatmasına zəmanət vermədi.

COP30-da gender və bərabərlik məsələləri ilə bağlı da müəyyən problemlər yaranı. Belə ki, iqlim siyasətində gender aspektlərinin hesablanması konfransda ciddi etirazlarla üzləşdi. Cins həssaslığı göstəriciləri, dataların toplanması, qadınların qeyri-ödənişli işi və s. mövzular ətrafında ciddi mübahisələr ortaya çıxdı. Bu gərginliklər göstərdi ki, bəzi ölkələr gender əsaslı iqlim strategiyaları hazırlamağa hələ hazır deyillər və ya bu sahədə resurs çatışmazlığı var.

İnsan haqları və yerli icmaların iştirakı ilə bağlı məsələlər də problemsiz ötüşmədi. Yerli icmalar COP30-da öz tələbləri ilə çıxış edərək konfransa girişlər zamanı onlara müəyyən əngəllər yaratdılar. Bununla bağlı bəzi rəylər irəli sürüldü ki, iqlim danışıqlarında yerli icmalar yetərin-cə səs sahibi deyillər, iqlim dəyişməsinin təsirinə birbaşa məruz qalsalar da, onların vəziyyəti dəyişmək imkanları məhduddur. Bundan başqa, toplantılarda sərbəst toplaşmaq, söz azadlığı kimi insan haqları məsələləri ilə bağlı da mühüm problemlər özünü göstərdi.

Böyük bir fürsət əldən çıxdı

Konfransda hələ siyasi güc balansı da problem yaratdı: bəzi böyük emissiya verən ölkələr daha sərt hədəfləri qəbul etməkdən boyun qaçırdılar. COP30 rəhbərliyi bildirdi ki, yeni bir inkar forması ilə üzləşiblər. Burada, inkar elmi deyil, iqlim siyasətinin iqtisadi dəyişiklik yara-dacağından narahatlıqdır.

Nəticələri ümumiləşdirsək deyə bilərik ki, COP30-a olan böyük gözləntilər həyata keçmədi. Dünyada iqlim böhranını həll etmək üçün bu vacib fürsət əldən çıxdı. Əvəzində, COP30 struktur problemləri, qeyri-bərabərlik, maliyyə çatışmazlığı və siyasi toqquşmalarla gündəmdə oldu. Bu problemlər tədbirin effektivliyinə xələl gətirdi və iqlim hədəflərinə çatmaq üçün real addımların atılmasını çətinləşdirdi.

Burada COP29 və COP30-un müqayisəsi aydın şəkildə göstərir ki, Bakı qlobal iqlim diplomatiyasında yüksək səviyyəli təşkilatçılığın, siyasi sabitliyin və nəticəyönümlü idarəetmənin nümunəsini təqdim etmişdi. COP29-un nəticələri qlobal iqlim prosesinin gələcək mərhələləri üçün yol xəritəsi rolunu oynaya biləcək səviyyədə idi. COP30 isə hazırlıqsızlıq, zəif diplomatik iştirak və təşkilati problemlər səbəbindən iqlim diplomatiyasının ən uğursuz tədbirlərindən biri yadda qaldı.

Bu da onu göstərdi ki, Azərbaycanın uğurlarını, müəyyənləşdirdiyi təşkilatçılıq standartlarını, əldə etdiyi nəticələri təkrarlamaq üçün ciddi hazırlıq, istənilən layihəyə son dərəcə məsuliyyətli yanaşma, bu cür qlobal fürsətlərlə bəşəriyyət üçün fayda yaratmaq əzmi, ən mühümü isə lider qətiyyəti olmalıdır.

*İradə ƏLİYeva,
"Azərbaycan"*